

Scheiden doet lijden!

School en scheiding Protocol voor leerkrachten

Eén op de drie huwelijken loopt uit op een scheiding, ongeveer 40.000 scheidingen per jaar in Nederland en Vlaanderen. De schatting is dat zo'n 50 tot 60.000 kinderen ermee worden geconfronteerd. Voor deze kinderen die erbij betrokken zijn is dat een ingrijpende gebeurtenis. De vanzelfsprekende zekerheid van het gezin als basis om van daaruit de wereld te verkennen valt weg. Het leven gaat er ontegenzeggelijk anders uitzien. Kinderen scheiden mee en de gevolgen daarvan nemen ze ook mee naar school en de klas. Het feit dat er veel scheidingen zijn en het een voorkomend maatschappelijk fenomeen is wil in het geheel niet zeggen dat het leed er voor de betrokken kinderen minder door wordt.

Inhoud

Protocol

De pedagogische driehoek (school - kind - ouder)

Anders dan anders

- symptomen/signalen van gedragsveranderingen

Wat te doen? Oorzaken vinden.

- Praat met het kind
- Suggesties voor een gesprek met een kind
- Informeer bij ouders en collega's
- Contact met ouders (suggesties)

De scheiding

- gevolgen voor het kind
- gevolgen voor de ouders
- gevolgen voor de leerkracht

De rol van de leerkracht

- de leerkracht en het kind
- wat vooral niet te doen!
- de leerkracht en de groep
- de leerkracht en de ouders van het kind
- afspraken maken met de ouders

De rol van de school

- beleid van de school in geval van een

artikelen van

- Zygmunt Bauman
- Liesbeth Heerding
- Ludo Driessen
- Frits Abrahams
- Janet Ordelmans

- kinderboeken

Voor meer informatie

▶▶▶ **De Vleugels van de Tijd**

(Relaties blz. 96, Afsluiting blz.101)

scheiding

- schoolgids

Verwerkingsvormen in de klas

Te raadplegen

- bronnen en literatuur

- verwijzingen naar websites

Colofon

Tien jaar geleden was de gemiddelde levensverwachting van een huwelijk zeven jaar. Twee jaar geleden bedroeg deze nog slechts achttien maanden. Recentelijk schreven alle Britse tabloids dat Renée Zellweger, de hoofdrolspeler uit Bridget Jones Diary, en de muzikant Kenny Chesney hun huwelijk na vier maanden huwelijk hadden beëindigd. Maar het record behoort toe aan supermodel Kate Moss; haar huwelijk duurde slechts 55 uur.

Zygmunt Bauman, de Volkskrant, oktober 2005

Protocol

Bedoeling van dit protocol is leerkrachten een handreiking te bieden om met de gevolgen voor een leerling als zijn/haar ouders scheiden om te gaan. Bespreekbaar maken is een eerste vereiste om de belangen van het kind zoveel mogelijk veilig te stellen. Niet altijd zullen ouders de school inlichten dat er een breuk in het huwelijk is of dreigt en dat hun zoon of dochter daar misschien onder te lijden heeft. Belangrijk is het daarom dat de leerkracht signaleert dat een leerling anders is dan normaal. Om vervolgens te weten wat te doen met die signalen.

De gevolgen van het uiteengaan van zijn vader en moeder kunnen voor het kind dramatisch zijn. Dit protocol is een poging deze gevolgen zoveel mogelijk in goede banen te leiden.

Naast dat door middel van dit protocol leerkrachten praktische informatie krijgen wordt er ook verwezen naar artikelen en websites die voor ouders en kinderen interessant en verhelderend kunnen zijn.

Het werd hoog tijd voor een scheidingsprotocol.

Kinderen met gescheiden ouders komen zo vaak voor, het is eigenlijk heel raar dat er nog geen plannen zijn om die kinderen daarin te begeleiden.

Wanneer dit protocol op de basisschool gehandhaafd wordt kan je er als ouder zeker van zijn dat je kind in veiligheid en geborgenheid opgevangen en begeleid wordt.

Toen mijn ouders scheidden miste ik dit vangnet op school. De school die eigenlijk als veilige haven op zou moeten treden was ineens een afzijdige en soms bekritiserende muur. Ik ben ervan overtuigd dat dit op veel scholen nog steeds gebeurt. Kinderen worden erop aangekeken dat hun ouders gaan scheiden. Hun verdriet wordt niet erkend en het liefst wordt er niet over gepraat. Terwijl juist de school van grote betekenis moet zijn in het opvangen en begeleiden van dat kind. Alleen wanneer het kind zich op school thuis voelt kan het zijn verdriet verwerken en zich verder ontwikkelen.

Liesbeth Heerding

Echelon heeft niet de pretentie met dit protocol 'het ei van Columbus' te hebben uitgevonden en een alomvattende en alles dekkende handleiding voor alle gevallen en gevolgen van een echtscheiding voor kinderen te hebben gemaakt. Er is op het internet en in bibliotheken veel te vinden over de gevolgen van een scheiding, zowel juridisch als sociaal-emotioneel. Informatie voor ouders, voor kinderen en zijdelings voor scholen. De ervaring leert dat scholen over het algemeen ad hoc met deze problemen omgaan.

Stichting Echelon vindt in het belang van de kinderen dat dat beter kan. Vandaar dit protocol waarin de informatie gestroomlijnd is en voor meer wordt er verwezen naar nuttige websites en literatuur.

De pedagogische driehoek

In de relatie school - ouders - kind zal door de scheiding van de ouders het een en ander veranderen. Had de school eerst met één gezin te maken, nu met twee ouders waartussen het kind staat.

Voor een optimaal en veilig opvoedingsklimaat is de samenwerking tussen school - ouders - kind van essentieel belang.

PEDAGOGISCHE DRIEHOEK

Idealiter wordt in onderlinge samenhang gewerkt aan dezelfde opvoedingsdoelen, ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid. Als er in deze wederzijdse relaties verstoringen optreden is het belangrijk die op te heffen zodat het kind in een positief pedagogisch klimaat kan gedijen. School en ouders moeten zich daar bewust van zijn. In de optiek van de pedagogische driehoek kan een school niet zeggen "Scheiden is een zaak tussen de ouders. Dat is privé en gaat ons niet aan!" Het effect op een kind zal immers ook zichtbaar zijn in school. Hij/zij zal misschien loyaliteitsproblemen hebben naar de scheidende ouders, of zich schuldig voelen over de ontstane situatie en gedragsveranderingen vertonen. Zonder in de keuze van de ouders te treden heeft de school de verantwoordelijkheid de belangen van het kind te behartigen. Dat betekent met de scheidende ouders communiceren en afspraken maken.

- De leerkracht krijgt op een dag bezoek van een boze vader. De man is zeer boos want volgens hem wordt hij buiten de opvoeding van zijn kind gehouden door zijn ex-vrouw en dat bevalt hem niet. Hij wil op de hoogte gehouden worden van alles wat er gebeurt op school en over zijn kind. Hij eist op hoge toon dat hij van alles wat zijn ex krijgt ook kopieën ontvangt.

- Er is een tienminutengesprek, beter gezegd, vijfminutengesprek. De

ouders komen afzonderlijk. Ze hebben het dan vaak meer over hun ex dan over hun kind.

- Afsluitingsavond van groep acht. Een feestelijke bijeenkomst met veel muziek en toneelstukjes. Moeder zit op de tweede rij en vader op staat achter in een hoek stilzwijgend voor zich uit te kijken. Bij de uitdeling van de laatste rapporten is vader verdwenen.

Anders dan anders.

In de ideale situatie van het harmonisch krachtenveld tussen school - ouders - kind, de pedagogische driehoek, zal een (komende) echtscheiding in een vroeg stadium aan de school bekend zijn. Ouders kennen hun verantwoordelijkheid en willen dat hun kind zo weinig mogelijk schade ondervindt van hun beslissing. De leerkracht, als de andere opvoeder, houdt rekening met de thuissituatie. Eventuele gedragsveranderingen bij het kind die met de scheiding van de ouders te maken hebben worden geduid en er wordt (pro-actief) gehandeld om de gevolgen zo klein mogelijk te houden.

Helaas zal het vaker voorkomen dat het besluit van ouders om te gaan scheiden de leerkracht al via andere kanalen heeft bereikt. Dit kan van het kind zelf komen als die zich vertrouwd en sterk genoeg voelt om dit openhartig aan zijn/haar leerkracht te vertellen. Het kan ook van andere ouders of kinderen komen die zich misschien ongerust maken over hoe het met het gezin in kwestie gaat.

In de meeste gevallen zal gêne, onzekerheid en schuldgevoel overheersen en zal worden geprobeerd zo lang mogelijk de dreigende scheiding binnenskamers te houden. Dit doen ouders, maar ook het kind, solidair als het is met zijn vader en moeder. Immers het fundament, vader en moeder samen, dreigt ineen te storten. Er zullen maar weinig kinderen én ouders zijn die daar in een vroeg stadium erg openhartig over zullen communiceren. Desondanks zal de onzekerheid, de spanning thuis en de aanstaande scheiding ingrijpende gevolgen hebben die zich kunnen vertalen in velerlei gedragingen. Gedrag dat anders is dan normaal.

Door het begrijpelijke binnenskamers houden van de huwelijksproblemen kan de spanning in het gezin stijgen. Ouders hebben geen andere uitlaatklep dan elkaar, geen gesprekspartner die met afstand problemen relativeert en in een ander perspectief zet. De negatieve spiraal is snel gecreëerd waardoor een scheiding steeds wenselijker lijkt te worden. Het kind maakt er tegen wil en dank deel van uit. Met de stijgende spanning thuis neemt de disharmonie in zijn leven toe waardoor negatieve gevoelens als angst, kwaadheid, verdriet, schuld zijn gedrag kunnen gaan bepalen.

Symptomen geven aan dat er iets aan de hand is. Uiteraard zijn deze symptomen niet onlosmakelijk verbonden met de scheiding van ouders. Er kan natuurlijk iets anders aan de hand zijn.

Belangrijk is dat de leerkracht de signalen onderkent:

- **Het kind trekt zich terug, is stil en afwezig, angstig**
- **Het tegenovergestelde: het kind is overactief, te druk**
- **Agressief en prikkelbaar, overal kwaad om worden**
- **Het tegenovergestelde: het kind is inert, ongeïnteresseerd**
- **Schoolprestaties zijn minder**
- **Overgevoelig, snel huilen, bedroefd**
- **Terugval in ontwikkeling (bijv. duimzuigen, niet meer zindelijk, stotteren)**
- **Slechte lichamelijke conditie (slaapproblemen, vaak ziek en kwaaltjes)**
- **Niet samen met de andere kinderen aan het einde van de dag naar buiten gaan, maar achterblijven**

Een leerkracht die zijn kinderen kent zal misschien eerder dan deze symptomen al zien en merken dat het kind een andere uitstraling heeft, zich anders voordoet dan 'normaal'. De bovengenoemde signalen zijn dan een bevestiging dat er werkelijk iets aan de hand is.

Het kind is de laatste tijd in de klas wat afwezig en dromerig. Het gaat zelfs weer duimzuigen! Enkele weken later krijgt de leerkracht een verhuisbericht. Moeder gaat alleen wonen met haar kinderen.

Wat te doen? Oorzaken vinden.

Het is zaak én vanzelfsprekend dat de leerkracht de oorzaak van de gesignaleerde veranderingen bij het kind opspoort. Ongeacht wat die oorzaak ook zal zijn moet de leerkracht zijn eigen rol niet onderschatten, zowel in het zoeken naar die oorzaak als wel in het helpen oplossen van een probleem. Het kind zit een groot deel van de tijd op school en bij hem/haar in de klas. De regelmaat en de betrouwbare mensen waarmee het kind te maken heeft zorgen voor een omgeving waarin een gesprek mogelijk moet zijn.

Praat met het kind!

In een afzonderlijk gesprek de vraag stellen wat er aan de hand is. Waarom het anders is en doet dan voorheen?

Het kind zal misschien ontkennend of ontwijkend antwoorden. Laat haar/hem daar vrij in, laat het kind weten dat je veranderingen waarneemt maar hecht er geen oordeel aan. Zeg dat je er een andere keer op terugkomt. De leerling heeft tijd en ruimte erover na te denken. Laat merken dat u er bent voor hem/haar, toon betrokkenheid zodat het weet dat hij/zij met problemen bij u terecht kan.

Suggesties voor een gesprek met het kind.

- Maak het kind duidelijk dat het de ruimte heeft om verdriet (en andere gevoelens) te uiten.
- Vraag het kind wat voor hulp / steun het wil.
- Bespreek praktische zaken die voor de aanpassing van het gezin van groot belang (kunnen) zijn.
- Maak het kind duidelijk dat het 'altijd' terecht kan bij de leerkracht. (maak hierover duidelijke afspraken).
- Neem tijdens het gesprek tijd en geef aandacht. Laat u niet storen!
- Geef het kind een groeiboek, een map waarin het kind verhalen, tekeningen en dergelijke kwijt kan. Het kan ook de opdracht krijgen om iedere dag een dagboek bij te houden en in ieder geval twee dingen op te schrijven: wat was vandaag goed en wat vond ik niet zo prettig.
- Zorg dat het kind in de gesprekken ook mee kan denken aan 'nieuwe' oplossingen. Dus niet te veel invullen. Het is beter om door te vragen.
- Ga onderwerpen die moeilijk zijn niet uit de weg. Benoem eerlijk de situatie. Duidelijk en eerlijk omgaan met het gegeven dat de ouders niet meer met elkaar verder willen.
- Betrek kinderen bij zaken die voor hen belangrijk en plezierig zijn om isolatie in de groep te voorkomen.

Informeel bij ouders en collega's.

Als het niet lukt om van het kind duidelijk te krijgen wat de oorzaken van de gedrags- en stemmingsveranderingen zijn is het voor de hand liggend om bij **collega's** uw licht op te steken. Misschien dat zij informatie hebben die een en ander kunnen verklaren. Te denken valt aan de vakleerkrachten (met name gymnastiek, handenarbeid, remedial teaching). Vanwege de andersoortige lessen en lessituaties kunnen zij een verhelderende kijk op de kinderen hebben.

Tegelijkertijd, of daarna, komen **de ouders** in beeld. Als ze zelf nog niet aan de bel hebben getrokken is het uw taak bij hen te achterhalen waarom hun kind anders is dan normaal.

Maak dus een afspraak met hen. Het liefst op school. Een huisbezoek kan bedreigend en misschien intimiderend overkomen er vanuit gaand dat u problemen vermoedt maar nog niet weet welke. In ieder geval en dit geldt in zijn algemeenheid is het van belang op de hoogte te zijn van de thuissituatie van de kinderen. Kinderen ervaren dit als positief en veilig. Maar wees bescheiden in het huisbezoeken willen afleggen.

Maak een afspraak en ga er vanuit dat evenals het kind ouders evenmin graag vertellen dat ze in scheiding zijn en de stemming thuis er onder lijdt. Het is aan de ouders om samen of apart naar de afspraak te komen. Het laatste kan vanwege de situatie het meest voor de hand liggen. Geef de ouders de vrijheid te reageren op uw zorg omtrent hun kind en ga niet de hulpverlener uithangen om een scheiding tot een goed einde te brengen of terug te draaien. Mocht de scheiding wel expliciet ter sprake komen dan is het aan u om de aandacht te richten op de kwetsbare positie van hun kind. Probeer samen met hen te bedenken en concrete, praktische afspraken te maken hoe in

deze situatie het kind het best opgevangen kan worden. Hun kind is in deze tijden van verwarring en onzekerheid het meest gebaat bij (praktische) zekerheden.

Adviseer de ouders eventueel een maatschappelijk werker, psycholoog, een mediator, of andere professionele derde.

De scheiding

Als blijkt dat de gedragsveranderingen bij het kind te wijten zijn aan een (dreigende) scheiding van de ouders is dit voor de leerkracht zinvol om te weten hoe te handelen in het belang van zijn leerling.

"Scheiden doet lijden" Het zou een tegeltjesuitspraak kunnen zijn, ware het niet dat het in de meeste gevallen inderdaad zo is. Lijden zowel voor de ouders als voor de kinderen, waarbij hopelijk voor de ouders de scheiding op een gegeven moment verleden tijd zal zijn en zij als ex-partners ieder voor zich verder kunnen gaan. Voor kinderen is het een ander verhaal, zij blijven de kinderen van hun ouders, gescheiden of niet. Zij kunnen geen 'ex' zeggen. Voor hen is de scheiding een grote en dramatische verandering in hun leven. De vanzelfsprekendheid van vader en moeder thuis, die veiligheid, bestaat niet meer en het kind zal in de meeste gevallen gaan pendelen tussen hen. Soms zullen ze zich moeten aanpassen aan de nieuwe partner van hun vader en/of moeder. Er wordt nogal wat gevraagd van een kind. Afhankelijk van de ontwikkelingsfase zal de scheiding zijn effecten hebben. (zie **gevolgen voor het kind**)

Dat een scheiding waar een leerling mee te maken heeft ongemerkt aan de leerkracht voorbij zal gaan is onwaarschijnlijk.

Onderzoeken wijzen echter steeds meer op het grote leed, zelfs op langere termijn, bij echtscheidingskinderen. Er zijn kinderen die nooit gelukkig zullen zijn met de scheiding van hun ouders. Het valt op dat de herenigingwensen bij echtscheidingskinderen erg lang blijven bestaan. En dit tegen beter weten in. Ook al was het samenleven van hun ouders een hel! En zelfs is één van de beide ouders hertrouwd! Meestal idealiseren kinderen dan de herenigde toestand. Ze willen zo graag de hereniging van de ouders, maar fantaseren daarbij meteen een gelukkig samenzijn van het gezin, met een volledige miskennis van de problemen die er in het verleden waren. (...)

Toch dient te worden opgemerkt dat sommige kinderen de scheiding (schijnbaar?) wat gemakkelijker verwerken. Dit is wel eens het geval als de afwezige ouder nooit veel betekenis had, en hij of zij als het ware altijd al afwezig was. In enkele uitzonderlijke gevallen is de echtscheiding zelfs een 'oplossing' voor het kind. Als één van de ouders ernstig gestoord gedrag vertoont, of als er zware ruzies of gevaarlijke uitbarstingen van agressie waren, kan het kind de echtscheiding als een verlossing beleven. De maatschappelijke druk op het echtscheidingskind wordt de laatste jaren steeds minder, juist omdat er steeds meer echtscheidingen voorkomen. Hierdoor lopen echtscheidingskinderen iets minder gevaar negatief bekeken en behandeld te worden door hun leeftijdgenootjes en andere belangrijke mensen uit hun omgeving. Maar de gevolgen vallen vooral mee als het kind na de scheiding met beide ouders een goed contact kan onderhouden.

Het is niet de bedoeling ouders te beschuldigen van het leed dat hun kinderen door de echtscheiding ervaren. Wel is het nuttig om helderheid te scheppen in het gevoelsleven van kinderen wanneer deze de echtscheiding van hun ouders moeten verwerken. Ouders liggen in zo'n periode vaak met zichzelf overhoop en misschien kunnen zij met behulp van deze informatie hun kinderen wat beter begrijpen en zelfs wat beter begeleiden tijdens dit verwerkingsproces.

Citaten van Ludo Driessen, uit Kinderen en echtscheiding, Lees- en werkboek voor echtscheidingskinderen, ouders en begeleiders, Antwerpen 2002

Gevolgen

Gevolgen (op langere termijn) voor het **kind** kunnen zijn:

- problemen in contacten leggen, zoals bindingsangst, of juist het tegenovergestelde en erg vasthoudend zijn in relaties.
- Depressiviteit
- Psychische stress
- Laag zelfbeeld
- Agressief
- Op latere leeftijd kan verslavingsgedrag de kop opsteken (roken, drinken, drugs)

Deze gevolgen worden (deels) veroorzaakt door het gebrek aan zelfvertrouwen. De wereld is er totaal anders uit gaan zien en trekt een zware wissel op het vertrouwen in de mensen in zijn omgeving.

De gevolgen van een scheiding voor kinderen worden verschillend geïnterpreteerd, afhankelijk van de specifieke situatie waarin de scheiding zich afspeelt. Ook de achtergrond van degene die beroepsmatig met een scheiding te maken is een factor van belang. Soms kan een scheiding een verstandige oplossing zijn van een slechte relatie, of onhoudbare omstandigheden en opluchting te weeg brengen bij de betrokkenen, en dus ook bij de kinderen.

➤➤➤ Gevolgen voor het kind per ontwikkelingsfase

Voor de ouders is een scheiding ook een ingrijpende gebeurtenis en wellicht het sluitstuk op een (lange) periode van spanning, ruzies, onzekerheden en schuldgevoelens. In sommige gevallen zullen de kinderen in een dergelijke periode voor hen geen prioriteit zijn, hetgeen weer schuldgevoelens oproept. Een goede scheiding, in harmonie uit elkaar, is redelijk zeldzaam en meestal een contradictio in terminis.

Ondanks dat ouders zullen proberen hun kind af te schermen voor de problemen voelden kinderen de bui al lang hangen. Op een gegeven moment zullen de ouders er niet meer om heen kunnen en hun kind deelgenoot maken van wat er gebeurt en gaat gebeuren.

Als de ouders nog geen contact hebben opgenomen met **de leerkracht**, is het voor de leerkracht die het veranderende gedrag van het kind al is opgevallen zinvol het initiatief te nemen. Voor hem/haar gaat het in eerste instantie om de belangen van het kind.

De kans bestaat dat de ouders de leerkracht proberen te betrekken bij hun echtelijke problemen. Ouders zoeken steun en erkenning.

Probeer in het belang van het kind geen partij te worden of een oordeel te hebben, maar overtuig ze hun kind niet uit het oog te verliezen en zoek samen met hen naar oplossingen voor eventuele problemen die zich op school, in de klas en/of thuis voordoen. Maak daarvoor concrete en praktisch uitvoerbare afspraken.

Een veilige jeugd

Alles grijpt in elkaar, als je een beetje geluk hebt.

Drie dagen geleden zag ik in de bioscoop de Franse documentaire *Etre et avoir*, een mooie film over een oude onderwijzer die in de Auvergne met eindeloos geduld en begrip een plattelandsschooltje leidt. Voor de kinderen is hij, zonder dat ze het beseffen, de laatste, veilige halte op de weg naar de volwassenheid.

Gisteravond was ik in het Lucent Danstheater in Den Haag bij de presentatie van twee boeken van de Haagse historicus Wim Willems. *Stadskind* bevat wekelijkse kronieken over zijn jeugd in Den Haag die hij voor de Haagse Courant schreef. In *Mijn stad* bundelde hij de reacties van lezers op zijn stukken.

Willem is een begenadigd verteller, die met veel gevoel voor detail zijn jeugd oproept. Niet alleen de stad Den Haag rijst onwisbaar op uit de as van zijn herinneringen, ook de jaren vijftig en zestig nemen weer vaste, herkenbare vormen aan.

Zijn herinneringen zijn onlosmakelijk verbonden met het arbeidersmilieu waaruit hij voortkomt. Het gezin Willems woonde boven een winkel van Coöp waar vooral de arbeiders kochten. 'Alleen als het brood beneden op was, mochten we bij de Hus een half 'tarvo' gaan halen, te herkennen aan de smaak van stopverf. Als het kon wit, dat stond voor luxe. Wij waren wel degelijk de voorlopers van een welvaarts generatie. Het was ook die generatie, inmiddels gesetteld in een blanke middenklasse, die

gisteravond royaal vertegenwoordigd was: als er één allochtoon in de zaal zat, was het veel. Waarmee de kloof tussen de bevolkingsgroepen in de grote Nederlandse steden niet pijnlijker geïllustreerd had kunnen worden.

Met de nodige jaloezie zat ik naar de jeugdhinneringen van de sprekers - Helga Ruebsamen, Bart Chabot, Wim de Bie - te luisteren. Zij en hun families waren verkleefd met hun stad - een ideale voedingsbodem voor verhalen. Mijn eigen ouders kwamen niet uit het stadje waar ik opgroeide, ze vestigden zich er pas nadat ik elders geboren was. Dat maakt veel verschil voor het gevoel van verbondenheid.

Maar gelukkig bood vooral Wim de Bie troost. Hij beklemtoonde het universele karakter van ervaringen en gevoelens uit de jeugd. Daartoe liet hij ons het filmpje zien over zijn ouderlijk huis dat hij in 1986 voor de VPRO maakte. Kort voor het huis werd verkocht, dwaalde hij er met zijn camera's rond om de markantste overblijfselen van zijn jeugd voor vergetelheid te behoeden, zoals het doorgeefluikje in de keuken waar hij met zijn ouders beschutting zocht tijdens de bombardementen.

'Waarom trekken we zo naar onze jeugdijaren, wat zoeken we nou eigenlijk?' had hij zich tevoren afgevraagd. Bij dat doorgeefluikje, waaronder hij speelde als zijn moeder in de keuken bezigt was, vond hij zijn antwoord: veiligheid.

Wim Willems nam ook nog zelf even het woord. Hij had pas een prachtige film gezien, vertelde hij, over een oude onderwijzer in de Auvergne. 'Wat zijn kinderen toch afhankelijk van volwassenen', zei hij.

Wie als kind geen veiligheid heeft gekend, zal deze nooit meer krijgen.

Frits Abrahams, NRC Handelsblad, 28 - 05 - 03

De rol van de leerkracht

De leerkracht en het kind

De leerkracht is van wezenlijk belang, want het kind zit een groot deel van de dag op school en bij hem/haar in de klas. Als het goed is, is dit een veilige omgeving waarin regelmaat en zekerheid bestaan en waarin betrouwbare mensen werken. Het kind moet weten dat het zijn problemen kan 'wegparkeren' bij de leerkracht. Daarvoor is het voorwaarde dat deze leerkracht betrokkenheid toont. Het kind moet zich gesteund voelen omdat de leerkracht begrip heeft voor de situatie waarin het kind en het gezin zich bevinden. Hij/zij legt misschien een huisbezoek af, of heeft dat al gedaan. Een kind dat geconfronteerd wordt met een scheiding van zijn ouders, deelgenoot is van een relatie-/huwelijks crisis, zal veel (impliciete) vragen hebben, zijn situatie is onzeker en misschien heeft hij last van schuldgevoelens. Ga daar voorzichtig mee om en maak het vooral niet zwaarder dan het al is. Kies geen partij tussen de vader en moeder en geef geen oordeel, want dat kan het loyaliteitsprobleem bij het kind alleen maar versterken. Geef de kinderen aan dat ze van beide ouders mogen houden, dat ze geen keuze hoeven te maken. De vraag is of het loyaliteitsprobleem door de ouders en familie juist geremd of gestimuleerd wordt. Helaas betrekken ouders hun kinderen dikwijls in de strijd en geven ze van elkaar een negatief beeld door aan de kinderen. Daarom is het van belang voor de leerkracht te beseffen dat hij/zij naar gelang de leeftijd van het kind een bron van identificatie kan zijn, iemand waar rust en veiligheid vanzelfsprekend is. Gun het kind de luwte.

Het is belangrijk te weten wat je vooral **niet moet doen.**

Zoals:

- Zeggen dat ze niet de enigen zijn met deze problemen.
- Zeggen hoe ze met hun gevoelens om moeten gaan.
- Een voorgedrukt boekje over scheiding geven waarin ze opdrachten moeten maken.
- Valse hoop geven ('het komt misschien wel goed').
- Een oordeel geven over de situatie (en dus over de ouders).
- Zeggen: 'Zo heeft het moeten zijn.'
- Alle gedragingen van het kind herleiden tot de scheiding.
- Als het klassikaal ter sprake komt er overdreven en dramatische aandacht aan schenken.

Kinderen waarvan de ouders scheiden hebben steun nodig. Afhankelijk hoe de ouders ermee omgaan krijgen ze die noodzakelijke steun niet automatisch van hen. Het zijn ingewikkelde situaties waarin een scala aan vaak tegenstrijdige gevoelens een rol spelen. Bij de kinderen kunnen loyaliteitsconflicten de kop opsteken en zich schuldig voelen over de situatie alsof zij er iets aan kunnen doen. De ouders hebben wellicht schuldgevoelens ten aanzien van elkaar en de kinderen die ze in de steek laten, en dat ze niet die persoon zijn die ze graag hadden willen zijn, spijt van ruzies, schaamte over hun onvermogen. Al met al ingrijpend en zeker voor het kind verwarrend. Logisch dat symptomen hiervan op school zichtbaar worden. Persoonlijke aandacht is gewenst en ga niet zwaar tillen aan een terugval in schoolprestaties. Maak het vooral niet ernstiger dan het al voor kind is.

Kinderen kunnen zich zorgen maken:

- Komen papa en mama allebei op mijn verjaardag?
- Bij papa heb ik mijn stapelbed niet, hoe moet dat nu?
- Gaan papa en mama uit elkaar omdat ik zo vervelend ben?
- Als we verhuizen kan ik dan niet meer met mijn vriendinnetje spelen?

De leerkracht en de groep.

Afhankelijk van de leeftijd en de ontwikkelingsfase van de kinderen kan het zinvol zijn om het onderwerp scheiding in de groep ter sprake te brengen. Wees daarbij echter bewust van het effect dat het kinderen ook angstig kan maken met een scheiding van hun ouders te maken te krijgen, terwijl er niets aan de hand is. Wees hierin voorzichtig.

Het is echter een realiteit waar iedereen op een of andere manier wel eens mee te maken heeft gehad. In de familiekring, bij vriendjes en vriendinnetjes hun ouders, bij de burens, of via televisie (series) kan het een gebeurtenis zijn waar iedereen een mening over heeft.

Geef daarom informatie, laat kinderen weten wat het is, maak het bespreekbaar. Er zullen ongetwijfeld meer kinderen zijn die er mee te maken hebben (gehad). Voor kinderen is het belangrijk te weten dat ze niet de enigen zijn. Het kringgesprek is een goed middel. Laat kinderen vertellen over hun weekend bij papa of mama, of over het co-ouderschap, d.w.z. de ene helft van de week hier, de andere helft daar. Voorkom dat 'scheiden' een te dramatische, zware en negatieve kant krijgt.

In individuele gevallen van scheiding waarin het kind heen en weer geslingerd wordt, zich onzeker en verlaten voelt is het niet verstandig de vertrouwensband tussen u en het kind in de groep open te breken en te schenden.

Met behulp van kinderboeken en -films (zie [verwerkingsvormen](#)) kunnen de belevenissen bespreekbaar gemaakt worden en even boven de dagelijkse realiteit getild worden.

Wat er over dit onderwerp ook passeert in de klas en met het kind in kwestie: blij respectvol ten aanzien van de beide ouders.

De leerkracht en de ouders

Contact met de ouders is van wezenlijk belang voor het kind. Dit contact kan op school, of bij de ouders thuis plaatsvinden. De neutrale omgeving van de school verdient de voorkeur boven de arena van de scheiding, namelijk het huis van het gezin.

Als de scheiding nog niet effectief is maar wel sprake is van een slechte relatie wijs de ouders dan op de effecten daarvan voor het kind. Geef aan waarin het kind anders is dan anders, dat schoolprestaties onder druk staan. Dat je je zorgen maakt. Wijs de ouders, al of niet expliciet, op hun verantwoordelijkheden zonder hun problemen te ontkennen en daarmee te verergeren. Probeer de zorg voor het kind met hen te delen.

Als er contact is met de ouders kan, afhankelijk van het kind een huisbezoek goed zijn om met de ouders te overleggen hoe het kind zo weinig mogelijk schade ondervindt van de beslissing van zijn ouders. Voor het ene kind zal zo'n huisbezoek vertrouwenwekkend zijn, terwijl het andere zich juist zal schamen voor de thuissituatie. Ook hierin staat het belang van het kind centraal al of niet te kiezen voor huisbezoek.

Geef ouders eventueel adressen van instanties waar ze terecht kunnen voor hulp.

(Per plaats zullen er verschillende instanties zijn)
Maatschappelijk werk
Schoolmaatschappelijk werk
Schoolpsycholoog
RIAGG
Huisarts (doorverwijzen naar psychologische hulp)
Mediator (bemiddelaar die kostbare juridische procedures kan voorkomen)

Als de scheiding een feit is, is het zaak goede afspraken te maken met beide ouders.

- wie de eerst aanspreekbare persoon is (meestal degene waar het kind grotendeels gaat wonen en de voogdij heeft)
- beide ouders worden geïnformeerd over de prestaties van het kind, over belangrijke gebeurtenissen en diverse schoolzaken. Maak hierin geen onderscheid tussen voogd en toezien voogd.
- bij festiviteiten worden beide ouders uitgenodigd. Evenals voor het "tien minutengesprek" . Ouders moeten onderling maar uitmaken of ze samen of apart komen. Laat u vooraf op de hoogte brengen wie komt zodat er geen vervelende verrassingen zijn.
- Help de ouders met praktische zaken die in het belang van het kind zijn, want vanaf nu staat de moeder/vader er alleen voor.

Bij ouders leven ook vragen als
- Hoe kunnen we de zorg voor onze kinderen het best verdelen?
- Welke spullen moet we wel of niet extra aanschaffen?
- Hoe blijf ik zoveel mogelijk betrokken bij het dagelijkse leven van mijn kinderen?

De rol van de school

Voor de school is het van belang een beleid te hebben in geval van scheiding.

In het team moeten collega's van elkaar weten dat er een scheiding speelt en wie daarin actie onderneemt. Dit om te voorkomen dat er allerlei doublures gaan optreden. Wie is er voor het kind de meest voor de hand liggende vertrouwenspersoon? Hij/zij is degene die de collega's informeert, de centrale figuur die weet wat en wanneer gedaan is en wordt. Degene die het contact met ouders onderhoudt, eventueel hulp inroept van de schoolpsycholoog of -maatschappelijk werker.

Het moet beleid zijn hoe de school met gescheiden ouders omgaat. Ook naar wie verwezen kan worden voor hulpverlening.

Ouders moeten weten bij wie ze eventueel terecht kunnen in geval van relatiecrises. Een **protocol** als dit kan door de school naar eigen smaak en inzicht bijgesteld worden en dienen als leidraad voor handelen en niet-handelen. Ouders mogen hiervan op de hoogte zijn. Het kan bijvoorbeeld samengevat worden en in de schoolgids opgenomen worden.

Met de ouders scheiden ook de kinderen mee, ouders moeten zich evenals de school daar bewust van zijn.

Voorbeeld van een tekst in de schoolgids:

Informatie aan gescheiden ouders

Er zijn kinderen bij ons op school, waarvan de ouders niet bij elkaar leven. Wij vinden het belangrijk om beide ouders goed te informeren over de ontwikkeling van hun kind of kinderen. Voorwaarde is natuurlijk wel dat beide ouders zelf hun verschillende adressen kenbaar maken aan de directeur. Aan beide ouders wordt dan de volgende informatie verstrekt: de schoolgids, het rapport en de uitnodiging voor de ouderavonden. Deze informatie wordt in tweevoud en het rapport zelfs in drievoud

(één origineel en twee kopieën) meegegeven. Als één van de ouders het anders wil, kan hij of zij contact opnemen met de directeur. Hierbij wordt aangetekend dat voor een ouderavond beide ouders worden uitgenodigd voor een gezamenlijk gesprek. Alleen in bijzondere gevallen kan hiervan worden afgeweken. Het originele rapport wordt altijd aan het kind verstrekt en het kind krijgt twee kopieën mee als beide ouders niet meer op één adres wonen. Alle overige informatie wordt aan het kind in enkelvoud meegegeven. Op verzoek wordt de overige informatie ook aan de ouder verstrekt waar het kind op dat moment niet woont. Een verzoek om gegevens over het kind te verstrekken aan derden wordt altijd aan beide ouders gedaan.

Schrijfwijzer 2006-2007

"partners scheiden, ouders blijven"

Op zich is een echtscheidingsprotocol voor scholen geen slecht idee. Echtscheidingen komen immers steeds meer voor. Wel vind ik dat je moet oppassen. Zo'n protocol kan slechts richtlijnen geven want elk kind, elke ouder en elke leerkracht is weer anders. Een scheiding is individueel en moet ook zo bekeken worden.

In het protocol staat de vraag: hoe kunnen wij als school, de derde partner van de driehoek, een goede rol vervullen tussen de leerling(en) en de ouders?

Ook hier geldt wat mij betreft dat voorzichtigheid geboden is, want elk kind, elke ouder en elke leerkracht reageert op zijn eigen individuele manier.

Mijn jongste dochter zat tijdens onze scheiding in groep 3. Ik heb in die tijd een gesprek aangevraagd met de directeur van de school en uitgelegd wat er aan de hand was. Het was een goed gesprek waarin afspraken zijn gemaakt met betrekking tot mijn dochter. D.w.z. als mocht blijken dat haar leerkracht het idee had dat mijn dochter op wat voor manier dan ook niet goed in haar vel zat of opeens minder zou gaan functioneren op school zij aan de bel zou trekken. Voor mij gold hetzelfde, ook ik kon inspringen als ik het idee had dat er iets mis was. Dit gesprek was voor mij voldoende. Het gaf duidelijkheid en de school gaf aan dat mocht het nodig zijn zij er zouden zijn voor zowel mijn dochter als mij.

Mijn middelste dochter zat in die tijd net op het voortgezet onderwijs. Zij had dus een mentor. Die heb ik gebeld en hij vond het belangrijk om samen met mijn dochter en mijzelf in gesprek te gaan. Ook dit was een duidelijk en eerlijk gesprek. In dat jaar hebben we verschillende keren contact met elkaar (samen met mijn dochter) om even "bij te praten". Deze gesprekken waren voor ons belangrijk en ook prettig. Als ik met mijn dochter over deze tijd praat geeft zij nog steeds aan dat ze op school altijd het idee heeft gehad niet alleen te staan. Ze heeft de wetenschap dat ze altijd terug kon vallen op haar mentor als een grote steun ervaren.

Met deze verhalen wil ik aangeven dat een school vaak niet zo heel veel hoeft te doen. Het is belangrijk dat ze aangeven dat ze er voor jouw en de kinderen zijn als je ze nodig hebt.

Janet Ordelmans

Verwerkingsvormen

Naast dat de leerkracht mogelijkheden heeft om individueel de gevolgen van een (dreigende) scheiding voor een leerling zoveel mogelijk in goede banen te leiden en te beperken, zijn er ook in het algemeen en voor de groep allerlei werkvormen en bronnen als bijvoorbeeld kinderboeken waarin het thema scheiden aan de orde komt en een plaats kan krijgen.

▶▶▶ **Werkvormen als drama, mandala's tekenen, filmmodules**

▶▶▶ **Kinderboeken**

Bronnen en te raadplegen literatuur

- Bodegraven, Nanda van, en Tamar Kopels, Kriebels in je hersens, activiteiten en gesprekken met jonge kinderen, Amsterdam 2002
- Delfos, Martine F. Luister je wel, Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar, Amsterdam 2000
- Driessen, Ludo, Kinderen en echtscheiding, Lees- en werkboek voor echtscheidingskinderen, ouders en begeleiders, Antwerpen 2002
- Herbert, Martin, Echtscheiding, Baarn 1999
- Mulligen, W., van, Tussen thuis en school, over contextuele leerlingenbegeleiding, Leuven 2001
- Neuman, M. Gary en Patricia Romanowski, En de kinderen scheiden mee, Het zandkastelenprogramma, Amsterdam 2003
- Oostdijk A. en J. van Remundt, Alle kinderen bijzonder, Budel 2000.
- Pollefeyt, Dider e.a., Leren aan de werkelijkheid, Geloofscommunicatie in een wereld van verschil, Leuven 2003
- Teyber, Edward, Kind van gescheiden ouders, kind van de rekening, Amsterdam 2003

artikelen en websites op het internet

- www.ouderalleen.nl/info/item.php?id=410
Mijn ouders gaan scheiden. En ik dan? (Jacqueline van Swet)
- www.lri.jur.uva.nl/~winkels/ri9900/sub6/scheiding.html
informatie voor kinderen
- www.kennisnet.nl/po/kinderen/perdagwijzer/echtscheiding/html/index.html
informatie bestemd voor kinderen (midden- en bovenbouw)
- www.leesplein.nl/6LLvolg.html?http://www.leesplein.nl/includes/onderwerpen_ll.php?forward=1&id=79
Website-verwijzingen en boeken over scheiden voor verschillende leeftijden.
- www.kinderinfo.nl/
kies op homepagina: opvoeding -> fase naar school -> opvoeding -> scheiding
- www.kindertelefoon.nl/page.asp?menu=18&id=562
Voor kinderen. Elk kind kan hier met iemand anders praten over zijn probleem.
- www.mobiel-pleegzorg.nl/archief/2005/mo05111.htm
(thema: Echtscheiding 'Kinderen scheiden ook' Gerda de Boer en René Vergnes)
- www.ouders.nl/mdiv2006-echtscheiding.htm
Echtscheiding - Gevolgen voor de kinderen
Scheiden doet lijden - vooral bij kinderen (Jeanette Pals)
- www.trauma.luminos.nl/index.php?t=0&p=4
de gevolgen voor kinderen
- www.opvoedadvies.nl/scheiding.htm
Echtscheiding (drs. T. de Vos - van der Hoeven)
- <http://emot.slo.nl/omgaanmet/00010/>
Omgaan met sociaal emotionele problemen
Verdriet en rouw
- www.ggdfryslan.nl/
zoek 'scheiding': GGD-wijzer met kinderen van 4 - 12 jaar. Echtscheiding.
- www.goodadvicebooks.com/relaties/scheiden.html
- www.klassenwerk.com
www.platformwsns.nl/blobs/word/Kies.doc
Bureau Klassenwerk ontwikkelt programma's voor kinderen in echtscheidingssituaties (kies)
Kies helpt kinderen een scheiding begrijpen en verwerken
- www.impuls-oldenzaal.nl
Spelpraatgroep over scheiden voor ouders en apart ook voor kinderen.
- www.scheiding-omgang.nl/omgangsrecht/frames/school_f.html
school en informatie

- www.scheiding-omgang.nl
Veel informatie over allerlei zaken betreffende scheiden, zowel voor ouders als anders opvoeders.
- www.justitie.nl/onderwerpen/familie_en_gezin/scheiding_alimentatie/Omgangsregeling_na_scheiding/
Juridische zaken omtrent scheiden en daarna.

Colofon

Tekst:
Jos van Remundt

adviezen:
Karin Lubbers, Jeugdwerk Oldenzaal
Esther Mollink, Oldenzaal
Mirjam IJsseling, Stichting Echelon
Annette Sprotte van de Oecumenische geloofsgemeenschap te Amersfoort

Eindredactie:
Wouter Jacobs

ISBN 90-72998-45-6

